

ARENYS
de **MAR**
DESAPAREGUT

ARENYS *de* MAR DESAPAREGUT

Hug Palou i Miquel

Ajuntament
d'Arenys de Mar

ARENYS de MAR DESAPAREGUT

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: març del 2019

© dels textos: Hug Palou i Miquel

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya Desapareguda: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Col·laboració:

Ajuntament d'Arenys de Mar

Amb el suport:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Fotografia de portada:

Gaietà Solà Ballester / AHFF

Fotografia de la portadella:

Joaquim Castells Simon / AHFF - Fons Castells

Acrònim:

AHFF (Arxiu Històric Fidel Fita)

ISBN 978-84-16547-74-6

DL B 3427-2019

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

INTRODUCCIÓ

Res no és com es mira, sinó com es veu

Pàg. 12

L'ENTORN NATURAL

He mirat aquesta terra

Pàg. 48

L'ESPAI URBÀ

L'evolució d'una adaptació al medi

Pàg. 136

EL CAMÍ CAP A MAR

De marina a estiuig amb la pesca expectant

Pàg. 184

ÍNDEX ALFABÈTIC

Introducció

RES NO ÉS COM ES MIRA, SINÓ COM ES VEU

Hug Palou i Miquel

La frase, repetida sovint, tanca en el seu interior una alta dosi de subjectivitat, que fa que no pas tothom s'atansi igual a una mateixa imatge. I, en una fotografia, com més hi veiem, més preguntes ens fem.

Les imatges fotogràfiques es comuniquen amb nosaltres d'una manera determinada, tant pels elements que hi apareixen com per la forma en què aquests elements es combinen entre ells

i es relacionen amb nosaltres. Tot i que no es comunica de la mateixa manera una imatge espontània que una de planificada, ni tenen el mateix valor documental, ambdós

tipus de fotografies capten l'instant d'un episodi esdevingut o creat, són part d'un tot o d'un conjunt en el qual se sumen instants precedents i instants posteriors que habitualment no coneixem. Són retalls d'una quotidianitat que ens transmet una manera de viure i de percebre l'entorn, individual o col·lectiva, tal vegada amb la voluntat de deixar-ne constància per a l'esdevenidor.

Fer referència a allò que ha desaparegut és fer esment del pas del temps, dels seus efectes, de les transformacions esdevingudes. En una població no són solament uns canvis físics visibles sinó també els de la percepció d'una societat esvaïda.

La visualització d'imatges del passat ens porta sovint

a idealitzar-lo i oblidem que són producte de transformacions ocorregudes, d'entorns en els quals, tal vegada, no sigui possible identificar punts de referència que excitin la memòria. No ens adonem que aquells espais, per més agradables que siguin a la mirada, ja havien estat alterats i, malgrat això i sense adonar-nos-en, pensem que ens interroguen sobre com hem tractat el llegat rebut.

El que contenen les fotografies s'ha d'entendre en el seu context de creació, amb una particularitat estranya: la possibilitat de mirar-la en la composició original es manté inalterada en el temps; la possibilitat de veure-hi sempre el mateix canvia. Les fotografies esperonen la memòria i defineixen el record, bé que la memòria selecciona i modela els records.

Un llibre en què la imatge és la raó de ser parteix d'una realitat poc satisfactòria que en condiona el resultat. El fotògraf practica una tria temàtica, selecciona el que és del seu interès retratar a part dels encàrrecs. És com si, abans de fer memòria, ja haguéssim

determinat que cal recordar. Però no és l'únic condicionant que ens trobem.

Les col·leccions fotogràfiques que conservem són, sovint, producte d'una selecció practicada inconscientment. La descurança amb que tractem els conjunts d'imatges a les llars familiars fa que arribin als arxius públics després de vicissituds ben diverses, fins i tot gràcies a l'oblit.

I encara una darrera selecció, la intel·lectual, a la qual s'ha procedit per ajustar-nos a l'estructura del llibre.

Una vegada assumides aquestes limitacions, dos criteris ens han guiat a l'hora d'escollir les imatges aplegades en aquestes pàgines. En primer lloc, que totes les fotografies fossin de les col·leccions de l'Arxiu Històric Fidel Fita, municipal d'Arenys de Mar, amb una voluntat expressa per posar en relleu aquests documents d'arxiu. També, per retre reconeixement als seus autors, aficionats en uns casos, professionals en altres: Àureo Aramburo, Josep Badosa, Borràs, Joaquim Castells, Fidel Córdoba, Isidre Guitart, Frederic Puig, Gaietà Solà, Àngel Toldrà, Antoni

Torras i Josep M. Valeta, entre d'altres de desconeguts.

El segon criteri és que la tria no cerqués imatges posteriors al 1936, amb la voluntat d'accentuar el pas del temps des del punt de vista de l'observador.

Arenys de Mar desaparegut s'estructura en tres capítols diferents, però íntimament relacionats entre si, per posar de manifest que, amb independència de en quin d'ells estiguem, les imatges són l'evidència de la relació de l'arenyenc amb el medi on va decidir viure. La vida humana sempre ha tingut una incidència inevitable en l'entorn natural. La simple presència és una alteració del medi que, inicialment, és convivència; la convivència deriva en domesticació i la domesticació, en transformació.

Aquests tres capítols s'han dissenyat com un viatge, com un recorregut a través de les formes de vida i els ambients que es van desenvolupar en cadascun d'aquests tres àmbits.

En primer lloc, el de l'entorn natural, com si arribéssim a Arenys de Mar procedents de ponent per carretera

GAIETÀ SOLÀ BALLESTER / AHFF

LÍMITS FÍSICS I VISUALS

A la pàgina anterior, l'aparent tradició i el progrés es donen la mà a la zona del Pla de l'Ós a la dècada del 1910. La davallada de les activitats nàutiques al llarg de la segona meitat del segle XIX, deguda, només en part, a l'arribada del ferrocarril, farà visible la pesquera, abans inexistent i, aleshores, sovint subsidiària. En aquesta pàgina, el límit visual dels Tres Turons, en una imatge de la mateixa dècada, evoca la segregació de la parròquia de Sant Martí d'Arenys el 1599 i situa el límit entre les dues parròquies en una mateixa distància en paral·lel des de la línia de la costa.

JOAQUIM CASTELLS SIMON / AHFF - Fons CASTELLS

o bé per ferrocarril, a través d'un territori orogràficament accidentat, i la primera impressió que ens produiria veure la població. La seva ubicació, el seu entorn terrestre, definit per la pagesia, per l'explotació agrícola del sòl: les hortes, les vinyes, el treball i el gaudi d'aquesta ruralia.

Seguint el curs de la riera, entrem al nucli urbà per la part alta de la vila, el segon capítol. Els nuclis de població inicials, que van donar forma a l'estructura urbana d'Arenys de Mar, neixen, de primer antuvi, decantats de l'arenys de la riera, condicionats pels rials que l'acompanyen i per les elevacions que ràpidament s'enfilen pels seus marges accentuant un llit de riera encaixat, on creixerà la vida col·lectiva. És en aquest espai de relació humana on trobem un urbanisme adaptat al medi, infraestructures viàries singulars, la convivència amb el mar des d'un punt de vista urbà, les formes de vida econòmica, política, cultural i esportiva, el cicle festiu marcat pel calendari religiós, en què es fa palès el gaudi de les tradicions pròpies i la integració de les manllevades.

Finalment, arribem a la línia costanera, on la transformació del territori es manifesta assenyaladament, on les infraestructures i els interessos econòmics suavitzaran, degradaran i eliminaran les seves característiques naturals. Les imatges reflecteixen la crisi de la marina tradicional, la irrupció de noves formes de relacionar-se amb el mar que afectaran l'imaginari arenyenc, una pesca incipient, un port que hom va qualificar de polític. I, a partir d'aquí, acabem el recorregut seguint, tal com l'hem començat, la marxa de la carretera o bé del ferrocarril, ara en direcció a llevant.

En els textos que acompanyen les fotografies contextualitzem el seu contingut, no solament cronològicament. De vegades prenem la imatge com a pretext, en altres, procedim a la seva descripció o en fem una paràfrasi. En alguns casos donem pistes per enllaçar el passat amb el present, o bé deixem que el lector vulgui cercar-les en la pròpia realitat perquè res no desapareix del tot. En altres, convidem a la reflexió.

JOAQUIM CASTELLS SIMON / AHFF - Fons CASTELLS

L'ENTORN NATURAL

He mirat aquesta terra

Podem imaginar, amb poques possibilitats d'errar, que la primera acció humana sobre el territori d'Arenys de Mar fou el conreu del sòl. Les serres s'han suavitzat, els cursos discontinus d'aigua han modificat el seu traçat, les puntes que s'endinsen en el mar s'han mutilat i els conreus, que havien desboscant una part del terme, han estat parcialment substituïts per l'avidesa del bosc quan aquells s'han abandonat en una aparent reversibilitat.

La fesomia del paisatge rural havia estat marcada per la presència dels productes d'horta, garrofers, arbres fruiters, principalment tarongers, i, sobretot, la vinya, que havia arribat a ocupar gairebé una tercera part de tot el territori municipal. Els conreus no eren homogenis i s'adaptaven a les necessitats del moment. Tot i que no era habitual practicar-ne l'alternança, si l'oportunitat ho aconsellava, la superfície dedicada als cereals, per exemple, es podia reduir en benefici de la patata de regadiu i les hortalisses destinades a l'exportació.

JOAQUIM CASTELLS SIMON / AHFF - Fons CASTELLS

JOAQUIM CASTELLS SIMON / AHFF - Fons CASTELLS

DES DE CALDETES

Aquestes imatges de finals de la dècada del 1910 es troben entremig de dues segregacions del municipi, la del 1853 i la del 1928, de quan Caldetes o Caldes d'Abaix era un raval d'Arenys de Mar. Els límits eren hereus de les velles demarcacions medievals. La Torre dels Encantats i la frontera diocesana encara

en donen testimoni. Els horts de la zona, fins a ran de mar, rebien els beneficis de l'aqüífer termal que sorgeix a 39 graus després de circular a fondàries superiors a 2.600 metres. En aquesta pàgina, la vella construcció del Balneari Titus, atribuïda a l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch.